

Elektron təhsil: problemlər və perspektivlər

Səid Seidağa oğlu Həmidov

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti

E-mail: hamidovsaid@mail.ru

Mahmud Mahir oğlu İskəndərov

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

E-mail: mahmudiskenderov99@gmail.com

Rəyçilər: t.ü.f.d., dos. A.M. Quliyev,
t.ü.f.d. Ç.M. Həmzəyev

Açar sözlər: informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, distant təhsil, elektron təhsil

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, дистанционное обучение, электронное обучение

Key words: information and communication technologies, distance education, e-learning

Elektron təhsilin yaranma tarixi distant təhsillə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Bununla da keçən əsrin əvvəllərindən distant təhsil, yəni uzaqdan, müəllimlə birbaşa əlaqə olmadan təhsil forması geniş vüsət aldı.

Kompyuter texnologiyası, telekommunikasiya və internetin inkişafı ilə distant təhsil inkişafına yeni təkan verdi. Uzaqdan təhsil vasitəsilə çox miqdarda məlumat ötürmək, təlim üçün materialları lazımı sayt və ya portallara yerləşdirmək mümkün oldu ki, bu da distant təhsili daha əlçatan etdi. Distant təhsil (distance learning) ilk növbədə müəllimin iştirakı olmadan informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə olunması prosesi kimi başa düşülməyə başlamışdı. İngilis dilli ədəbiyyatlarda bu termin «open and distance learning» — «açıq və distant təhsil» kimi qeyd olunur və ənənəvi təhsillə müqayisədə distant təhsil ilə daha geniş auditoriyanı idarə etmək mümkündür. Distant təhsil üçün hər hansı qəbul imtahanı nəzərdə tutulmur və istəyən hər kəs üçün mümkündür. Üstəlik bu, "qeyri-rəsmi" (nonformal, informal learning) ola bilər. "Elektron təhsil" anlayışı ali təhsil və əlavə təhsilin alınması, kadr hazırlığı və inkişafı ilə bağlıdır. Cəmiyyətin inkişaf dinamikası resurslardan istifadənin səmərəliliyi ilə müəyyən edilir. İnnovasiya, yəni həyata keçirilən yeni biliklər son illərdə inkişaf etmiş bir sıra qabaqcıl ölkələrində iqtisadi artımın sürətlənməsinə öz töhfəsini verməkdədir. Cəmiyyətin inkişafı təlimin təşkilinin yeni formalarından istifadə etməklə mənimsənilməsinin səmərəli yollarının yaranması zərurətinə səbəb olmuşdur.

Çox qısa müddət sonra təhsildə "e-learning" termini yarandı. Elektron təhsil dedikdə informasiya texnologiyalarından, texniki vasitələrdən, o cümlədən telekommunikasiya şəbəkələrindən istifadə etməklə tədris fəaliyyətinin təşkili, lazımı məlumatların rabitə kanalları vasitəsilə ötürülməsini, tələbələrin və müəllim heyətinin qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin edilməsi başa düşülür. Təlimin belə təşkili informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) istifadəyə əsaslanır, məsələn, kompüter təlimi texnologiyaları, interaktiv multimedia, veb-əsaslı təlim, onlayn təlim və s. "Elektron təhsil" termini əvvəllər geniş istifadə olunan "distant təhsil" terminini əvəz edir. Bu onunla əlaqədardır ki, təhsil təşkilatlarında İKT-nin kütləvi istifadəsi təhsil müəssisəsində distant təhsillə ənənəvi təhsil arasında sərhədlərin pozulmasına gətirib çıxarır. İKT əsasında tədris prosesinin təşkilinin distant və kontakt üsullarının inteqrasiyası

“elektron təhsil” terminində öz əksini tapmışdır.

Elektron təhsilə bir sıra tədbirlər daxildir:

— texniki tədris vəsaitlərindən istifadə etməklə tələbələrin elektron tədris materialları ilə müstəqil işi;

— uzaqdan qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə məsləhətçidən (müəllimdən) məsləhətlər, tövsiyələr, izahatlar almaq;

— birgə virtual təlim fəaliyyətləri üçün şəbəkədə coğrafi olaraq paylanmış tələbələr icmasının (sosial şəbəkələr, forumlar) yaradılması;

— tələbələrin tədris məlumatları ilə vaxtında təmin edilməsi, onların elektron tədris materialları ilə təmin edilməsi;

Elektron tədris sisteminə təkcə elektron tədris vasitələri və tələbələrin onlarla işləməsi deyil, həm də təhsil xidmətləri və texnologiyaları daxil edilməlidir. Sonra elektron təhsil sistemi aşağıdakıları əhatə etməli və təmin etməlidir:

— elektron tədris materialları və texnologiyaları üçün standartlar və spesifikasiyalar, onların hazırlanması, nəzarəti, tətbiqi;

— İKT-dən istifadə etməklə innovativ pedaqoji texnologiyaların mənimsənilməsi və populyarlaşdırılması, onların praktiki müəllimlərə ötürülməsi;

— təhsil məqsədləri üçün yeni elektron resursları hazırlamaq və yaratmaq, artıq istifadə olunanları tənzimləmək bacarığı.

Elektron təhsil bir sıra təhsil imkanları təqdim edir.

1. Elektron təhsil yaş, fiziki, sosial, milli, regional, coğrafi xüsusiyyətlərinə görə ənənəvi təhsil xidmətlərindən istifadə etmək imkanı olmayan əhali kateqoriyalarını təhsil prosesinə daxil etməyə imkan verir.

2. Elektron təhsil təhsilin iqtisadi səmərəliliyinin artmasına gətirib çıxarır. Bu, bir tərəfdən ənənəvi təhsil müəssisələrinin xərclərinin bir hissəsini azaltmağa, tədris prosesinin idarə edilməsini optimallaşdırmağa və təkmilləşdirməyə, təhsil resurslarını yarıdan müəllim və mütəxəssislərin əmək haqqı səviyyəsini yüksəltməyə imkan verir.

3. Elektron təhsil şagirdin şəxsiyyətinin koqnitiv xüsusiyyətlərinə, onun biliyinə və mövcud hazırlığına, təlim üçün vaxtın mövcudluğuna, maddi imkanlarına və s. uyğun olaraq fərdi təlim trayektoriyasını həyata keçirməyə imkan verir.

4. Elektron təhsil tədris prosesinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər. Bir qayda olaraq, informasiya texnologiyalarının tətbiqi təhsil müəssisələrinin kurs və proqramlarının keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə müşayiət olunur ki, bu da kursların və proqramların bütöv bir mütəxəssis komandasının iştirakı ilə yaradılması ilə bağlıdır.

5. Elektron təhsil yeni təhsil konsepsiyalarının və yeni tədris modellərinin inkişafına kömək edir. Bu modellər və konsepsiyalar öyrənənə, onun fərdi xüsusiyyətlərinə diqqət yetirməklə, fərdiyönlü öyrənməyə əsaslanır.

6. Elektron təhsil açıq təhsil modelinə keçid imkanlarını açır, ömür boyu təhsil konsepsiyasını həyata keçirməyə imkan verir.

7. Elektron təhsil tədris prosesinin bütün iştirakçılarna zamanın tələblərinə uyğun inkişaf etməyə imkan verir. Elektron təhsil sistemində həm müəllimlər, həm də öyrənənlər öz bilik, bacarıq və bacarıqlarını ən son texnologiya və standartlara uyğun inkişaf etdirirlər.

8. Elektron təhsil öyrənənlərə potensial olaraq bərabər öyrənmə imkanı verir.

Sosial inkişafı təmin etmək üçün yaranan elektron təhsil imkanları reallaşdırılmalıdır. Məhz elektron təhsil müasir təhsilin əsas prinsiplərinin – “hamı üçün təhsil” və “həyat boyu təhsil”in həyata keçirilməsinə keçməyə imkan verir.

Elektron təhsilin inkişafının əsas problemlərinə aşağıdakılar daxildir:

— elektron tədris materiallarının keyfiyyətinin təmin edilməsi problemi (onları kim və necə, hansı meyarlarla, standartlarla qiymətləndirə bilər). Elektron təhsilin potensialını tam olaraq ortaya qoyan elektron dərslərlər hələ də inkişaf mərhələsindədir. Elektron təhsilin multimedia imkanları, onların potensial interaktivliyi kifayət qədər təqdim olunmur;

— həm elektron təhsilin tənzimləyici dəstəyinin ümumi problemləri, həm də elektron dünyada müəllif hüquqlarının qorunması, piratçılığa qarşı mübarizə, müəllif hüquqlarının müdafiəsinin texniki və hüquqi vasitələrindən istifadə ilə bağlı konkret vəzifələrlə bağlı hüquqi problemlər;

— həm elektron tədris vasitələri üçün standartların hazırlanması və tətbiqi, həm də elektron kursların hazırlanması və sonradan yenilənməsi xərcləri ilə bağlı maliyyə problemləri. Əvvəlcə elektron materialların yaradılması bahalı və vaxt aparan prosesdir. Həqiqətən də, elektron-tədris mühiti təlim kurslarını ənənəvi təhsildən daha əlçatan edir.

— ixtisaslı kadr çatışmazlığı ilə bağlı kadr problemləri.

Əlbəttə ki, e-tədris texnologiyalarından istifadə edərək, coğrafi cəhətdən başqa məkanlarda yerləşmiş çoxlu sayda tələbəni bir yerdə cəmləmək mümkündür. Onlayn təhsil çox sürətlə inkişaf edir və inkişaf etməkdədir. Bu gün bir çox universitet ali və ya əlavə peşə təhsili kursları kommersiya əsasında onlayn təlim təklif edir. Texnologiya inkişaf etdikcə belə təhsil müəssisələrinin və kursların sayı artır. Bəs bu, istədiyiniz təhsil və iqtisadi fayda gətirəcəkmi? Elektron təhsilin təkmilləşdirilməsi və effektiv inkişafı üçün nə lazımdır?

1. Elektron təhsilin təkmilləşdirilməsinin ən mühüm istiqaməti mütəxəssis hazırlığına tələblərin vahid ümummilli səviyyəsini təmin edəcək, ölkədə vahid təhsil məkanını formalaşdıracaq dövlət standartlarının hazırlanmasıdır. Bu standartlar əsasında elektron tədris texnologiyalarından istifadə etməklə tədris prosesinin didaktik və metodiki təminatının nəzəri və praktiki vəzifələri həll edilməlidir.

2. Bundan əlavə, elektron təhsilin effektivliyi, onun nəticəsi birbaşa tələbənin fərdi keyfiyyətlərindən, əsasən onun müstəqilliyindən və tələbə şüurundan, sərt özünüidarəetmə qabiliyyətindən asılıdır.

3. Elektron təhsildə tədris prosesinin əsasını tələbənin yaradıcı müstəqil işi təşkil edir. O, fərdi cədvəl üzrə, özü üçün əlverişli yerdə, tədris materialları və xüsusi texniki təlim vasitələri dəstinə malik olmaqla, müəllim və həmkarları ilə əlaqə saxlamaq imkanı ilə təhsil ala bilər.

4. Elektron təhsil texnologiyalarının köməyi ilə ənənəvi metodların imkanları xeyli genişlənir və zənginləşir. Tədris prosesinin keyfiyyətcə yeni səviyyəsindən danışmaq olar.

İndi elektron təhsilin qeyd olunan problemlərinin kompleks həlli ilə məşğul olmaq lazımdır. Bu problemlərin həlli dövlət təhsil orqanlarının, universitetlərin və informasiya texnologiyaları bazarında fəaliyyət göstərən şirkətlərin qarşılıqlı fəaliyyəti ilə mümkündür.

Məqalənin aktuallığı. Məqalə müasir informasiya texnologiyalarının elektron təhsildə istifadəsi mövzusunda həsr olunduğundan onu aktual hesab etmək olar.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalə hazırda distant təhsilin istifadəsi üçün ən inkişaf etmiş platformalardan olan Moodle texnologiyasından bəhs edir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə bəhs edilən informasiya texnologiyalarının ümumtəhsil müəssisələrinin distant təhsilin tədrisi prosesinə tətbiqi zamanı istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. İsmayilov İ., Abdullayev C. Təlimin texniki vasitələri və yeni informasiya texnologiyalarından tədrisdə istifadə metodikası. Bakı: Elm, 2006.
2. Б.И.Крук, О.Б.Журавлева, Е.Г.Стругова. Избранные главы теории и практики дистанционного обучения. М., 2020.
3. Фомичев Р.С. Использование современных информационных технологий в процессе дистанционного обучения школьников // Вестник КемГУ, 2013, № 2.
4. И.И.Боброва, Информационные технологии в реализации дистанционных образовательных программ в гуманитарном вузе. М., 2015.

С.С. Гамидов, М.М. Искендеров

Электронное образование: проблемы и перспективы

Резюме

В статье представлена информация об электронном обучении, которое в настоящее время широко используется. Представлены положительные и отрицательные черты электронного обучения, взаимодействие учителя с участниками электронного обучения и некоторые важные платформы для реализации электронного обучения.

S.S. Hamidov, M.M. Iskenderov

Electronic education: problems and perspectives

Summary

The article provides information on e-learning, which is currently widely used. The positive and negative features of e-learning, the interaction of the teacher with the participants of e-learning and some important platforms for the implementation of e-learning are presented.

Redaksiyaya daxil olub: 17.11.2021